

FENT PASSES CAP AL DESARMAMENT: CAMPANYES, ÈXITS I REPTES

Jordi Armadans¹

Presentació

Gràcies a la Universitat Internacional per la Pau (UIP) de Sant Cugat del Vallès per la invitació, i a totes i tots vosaltres, per ser-hi.

Abans que res, voldria expressar un sentiment molt personal de satisfacció per ser aquí. Fa una pila d'anys, quan era molt jovenet, vaig venir a la UIP diversos estius. Per a mi va ser un espai privilegiat per a formar-me, conèixer, introduir-me i aprendre molt al voltant de la cultura de pau. Un espai magnífic i, pràcticament, solitari. Penso que és reconfortant constatar com, avui, disposem de molts més espais, opcions i possibilitats d'accedir a formació i reflexió en l'àmbit de pau. Una evidència que, malgrat tot, avancem: tenim més àmbits que mai des d'on crear, debatre i compartir consciència de pau.

Bé, la sessió vol documentar signes d'avenç en la llarga lluita pel desarmament.

En el nostre àmbit, tendim a veure allò que és negatiu i que cal ser canviat (moltes coses, certament!). Però, a vegades, no destaquem prou els avenços que aconseguim. Personalment, sempre procuro fer-ho: no perquè sí, sinó perquè, en primer lloc, correspon a un millor coneixement de la realitat i, en segon lloc, perquè això ens fa veure que som efectius, que tenim impacte, incidència i que podem canviar les coses. I, així, aquesta mirada que també destaca els fets positius, ens *retroalimenta*. Perquè el millor aliment per continuar fent feina per la pau... és veure i ser conscients de l'impacte que té el nostre treball!

Si sempre procuro fer-ho, tractant-se de la XXV edició de la UIP que ens convoca sota el títol de 'Fer possible la pau'... encara em sento més obligat a fer-ho així.

Tenim un problema: la proliferació armamentística

Malgrat el que pugui semblar, la proliferació armamentística (moltes i noves armes, fàcilment trobables i comercialitzables) crea inseguretat. Les dades són prou eloqüents. I és que cal remarcar que la crítica a l'armamentisme no ha de ser només ètica, moral o ideològica, també cal abordar-la des d'una estricta reflexió tècnica, d'anàlisi d'eficiència i eficàcia. Oficialment, se'ns diu que les polítiques de seguretat i defensa, fonamentades en el militarisme i l'armamentisme, hi són per a donar-nos seguretat. Però, realment, el militarisme i l'armamentisme ens porten seguretat?

És obvi que les armes de destrucció massiva s'han endut la vida de milers de persones i, en si mateixes, la seva simple existència constitueix un perill de primera magnitud. Però les armes convencionals i, en concret, les armes curtes

¹ Polítolleg i periodista, Director de la Fundació per la Pau

i lleugeres, són responsables de la mort de centenars de milers de persones cada any.

Però abans de continuar per aquí, fem un brevíssim repàs als orígens i contextos de desenvolupament del Desarmament.

Breus apunts històrics sobre el Desarmament

La demanda de desarmament és un anhel antic. Però, òbviament, trobarem els primers passos formals i explícits, al voltant del naixement de les primeres ONG i els incipients passos de creació i desenvolupament del dret internacional humanitari, que inclou la gestió de la guerra.

Algunes dates clau, entre moltes altres de possibles, serien:

-1864. 22 d'Agost. Signatura de la Primera Convenció de Ginebra.

No s'hi aborda específicament el control d'armes però sí s'hi explicita que les guerres provoquen drames i perjudicis a la humanitat. I, així, s'aposta per 'civilitzar' al màxim la guerra i els enfrontaments armats entre els estats.

-1868. Novembre / Desembre.

La Declaració de Sant Petersburg de 1868 és la primera norma internacional en la que es proclama la necessitat de controlar i limitar l'armamentisme. Una declaració per la qual es renuncia a l'ús d'uns determinats projectils.

- 1892. Neix l'International Peace Bureau

En tant que suposa el naixement del primer embrió de la xarxa d'organitzacions per la pau i el desarmament d'arreu del món, es pot considerar un bon reflex de la preocupació que en la societat civil genera la realitat i els horrors de la guerra.

- 1899: Conferència de La Haia

Va ser la primera Conferència Internacional diplomàtica que va abordar la prevenció dels conflictes armats entre els Estats. Una constatació que en l'àmbit diplomàtic hi ha una creixent preocupació per mirar de mitigar els desastres de la guerra.

- 1901: S'otorga el Premi Nobel de la Pau

La instauració del Premi Nobel de la Pau que, entre els seus objectius té el de premiar iniciatives que promoguin la reducció o abolició dels exèrcits, serà un altre exponent de la creixent consciència social crítica amb la violència i la guerra.

Nacions Unides: impuls del desarmament i centrament en armes de destrucció massiva

Òbviament, però la demanda de desarmament pren força en un Segle XX convuls, amb dues guerres mundials, l'explosió de les bombes nuclears d'Hiroshima i Nagasaki, diversos genocidis i una cursa armamentística sense

precedents. De fet, per a les Nacions Unides (NNUU) la recerca del desarmament esdevindrà un objectiu quasi essencial i fundacional.

En aquest context, serà lògic que les NNUU prioritzin i focalitzin l'atenció sobre la brutalitat i gran impacte de les armes de destrucció massiva.

Tot i que no van ser massa significatius, es van donar alguns efectes en aquest àmbit.

Així, pel que fa a les armes nuclears, trobem la creació del Tractat de No-Proliferació Nuclear (TNP), aprovat el 1968. Un instrument que, malgrat fer haver estat parcialment útil pel que fa a evitar la proliferació *horitzontal* (impedir que més països s'afegissin a la cursa nuclear), presenta un balanç ben escàs pel que fa a proliferació *vertical* (aconseguir desarmar els països que ja tenen l'arma nuclear).

En Armes biològiques, la Convenció sobre Armes Bacteriològiques que, creada el 1972, no entrarà en vigor fins el 1975. Malgrat que la Convenció és interessant, el problema però, és que no té un esquema de supervisió i verificació per la qual s'assemblarà més a una declaració de bones intencions que no pas a un document amb força jurídica.

Pel que fa les armes químiques, el 1992 s'aprova la Convenció sobre Armes Químiques, amb una mínima estructura que en permet el seguiment i el control.

En l'àmbit de les armes convencionals, cal destacar dos passos importants:

- el Registre d'Armes Convencionals, creat per les Nacions Unides, al qual els Estats han d'abocar-hi les informacions sobre les operacions de venda i compra d'armes que duen a terme; malgrat tot, en no ser d'obligat compliment, la informació recollida és francament escassa
- el Programa d'Acció sobre el tràfic il·legal d'Armes Lleugeres que s'inicia el 2001 i que, després de diverses sessions de treball, encara no ha acabat d'aconseguir resultats palpables i visibles.

Nous conflictes, unes altres armes, més víctimes

Però reprenquem el fil històric i l'evolució seguida en la lluita pel desarmament.

Amb la fi de la Guerra Freda, es visibilitzaran tot un seguit de conflictes (de caire intra-estatal, que enfronten una gran diversitat d'actors, que es duen a terme amb armes petites i en zones habitades) menys espectaculars que la tensió Est-Oest però profundament devastadors per a la població civil. Són conflictes que es lliuren més aviat en el 'cos a cos' i, per tant, s'acaben dirimint amb armes curtes, petites, lleugeres i ben poc sofisticades. Armes que tenen poc pes en els tractats, en els comerços, en la publicitat, en la denúncia, etc. però que, finalment, suposen moltes baixes i molts impactes en la població civil. Tot i que ja s'ha convertit en una cita recurrent, cal recordar-la. L'ex secretari general de les Nacions Unides, Kofi Annan, va dir l'any 2000 que "*les armes lleugeres són les autèntiques armes de destrucció massiva*".

Aquesta nova realitat dels conflictes armats, i de la tipologia de les víctimes que genera, fa girar l'atenció sobre la violència armada i sobre els seus greus impactes humanitaris. Si hi afegim el relançament i reviscolament que els diversos organismes mundials experimentaran després de molts anys bloquejats per la dinàmica de blocs, al paper actiu de la societat civil en l'escena global i a una lenta però creixent consciència ciutadana més favorable a la cultura de pau, el cert és que tot plegat ha acabat creant un nou marc d'oportunitats més favorable al desarmament.

Amb això no plantejo que tot siguin flors i violes. Compte a equivocar-nos: els interessos de la indústria bèl·lica, la inèrcia dels governs i la llarga ombra d'una concepció massa estesa de la seguretat que encara l'equipara a militarisme, pesen i pesaran. Però, malgrat tot, em sembla obvi reconèixer que en els darrers 13 anys hi ha hagut un nou marc d'oportunitats i que, en aprofitar-lo, la lluita pel desarmament ha avançat molt més que en els 50 anys anteriors.

Què ha passat, exactament?

Els marcs de la Conferència de Desarmament de NNUU, tot i ser fonamentals i essencials, sovint acabaven per esdevenir tortuosos, farragosos i terriblement lents pel que fa a resultats. Sempre hi és possible un vet, una obstrucció i, per part dels països que s'ho proposin, aconseguir fer encallar un procés eternament.

És això el que exactament va passar en el cas de les mines antipersonals. La proposta d'aconseguir la seva prohibició es va encallar. I davant el continu bloqueig que diversos països van organitzar al si de la Conferència, els impulsors de la iniciativa van haver de seguir una altra estratègia i crear un nou marc: un seguit de països, aliats amb les ONG, van emprendre processos diplomàtics paral·lels, al marge dels canals formals de les Nacions Unides on, finalment, allí sí que va ser possible l'èxit.

Tot plegat un espai de treball diferent i interessant: nous formats, noves relacions, nous marcs de relació entre actors civils i actors governamentals. És clar que aquest treball demanarà una relació més madura i confiada entre estat i societat civil i, això sí, només en aquells casos que hi hagi una agenda gradual, i puntual, compartida.

De les mines a les bombes de dispersió

Diverses ONG alarmades per l'impacte humanitari de les mines antipersona creen l'any 1992 la *International Campaign to Ban Landmines (ICBL)* que suposa un canvi dràstic en la lluita clàssica pel desarmament: no pretén objectius genèrics o inabastables sinó un de molt concret (prohibir les mines), segueix una estratègia planificada, treballa en sintonia amb altres actors (diplomàtics, governs, premsa, etc.) i pensa en clau global. Gràcies a l'esforç de la Campanya i dels governs implicats, s'aconsegueix concloure exitosament el 'Procés d'Otawa' amb l'adopció el 1997 d'una Convenció que prohibeix les mines. Dos mesos més tard, rep el Premi Nobel de la Pau.

Les mines, una arma tan poc sofisticada com altament cruel, centrarà la primera campanya de desarmament després de la fi de la Guerra Freda i acabarà per cridar l'atenció de mitjans, ciutadania i, finalment, bona part dels governs del món. El Tractat per a la Prohibició de les Mines, aprovat el 1997, és una fita sense precedents de la lluita civil. Avui ja són 156 els països signants, però fins i tot els països no signants han tendit a no fabricar nous tipus de mines i a no usar-les. Un èxit, el de les mines, que va marcar el camí a seguir: campanyes globals, objectius precisos, aliances amb actors més enllà de les ONG, etc.

Una recepta repetida –altre cop amb èxit- amb el procés de prohibició de les bombes de dispersió. L'any 2003 es crea la campanya civil –la Cluster Coalition Munition (CMC)-, el 2007 diversos estats impulsen un procés diplomàtic al marge de les Nacions Unides i, finalment, el 2008 s'acaba adoptant una Convenció que prohibeix les bombes de dispersió. Precisament, d'aquí a dues setmanes el Tractat entrarà en vigor, esdevenint així un nou referent en la lluita per abolir les armes més cruels i sanguinàries.

Un cop aconseguida la prohibició de les mines i les bombes de dispersió, resten 2 reptes pendents.

Dos reptes pendents

El primer, és un clàssic: les armes nuclears. Un clàssic ben viu, però: encara avui hi ha 20.000 armes nuclears. L'anunci d'Obama de situar el desarmament nuclear com una de les seves prioritats va generar importants expectatives respecte a la Conferència de Revisió del Tractat de No Proliferació Nuclear (TNP) que es va a celebrar aquest mes de Maig a Nova York. Una reunió que, encara que molt modestament i lenta, va permetre visibilitzar la creixent demanda del moviment per la pau, també assumida per alguns governs, de prescindir del TNP i reclamar un tractat de prohibició de les armes nuclears.

El segon, posar ordre en el comerç d'armes i posar fre a la proliferació d'armes lleugeres. Unes armes que, no ho oblidem, cada any provoquen la mort de 360.000 persones.

En els darrers anys, diverses iniciatives civils han reclamat controls i regulació del comerç d'armes. A Europa, després de diverses campanyes, el 1998 s'adopta un Codi de Conducta Europeu sobre el tema, a partir dels Criteris Comuns especificats a principis dels 90. Fa 2 anys, el contingut del Codi esdevé Posició Comuna, la qual cosa és un pas important: els criteris restrictius sobre el comerç d'armes (no vendre armes a països que no respectin els drets humans, que estiguin en guerra, etc.) adquireixen un caràcter vinculant pels països membres de la Unió Europea (UE).

L'any 1999, en el marc de la II Conferència de La Haia, es presenta públicament la xarxa IANSA que vol centrar l'atenció sobre les armes lleugeres, al capdavant, les més mortíferes. Més endavant, la Campanya *Control Arms* (promoguda per *Amnesty International*, *IANSA* i *Oxfam*) genera un nou marc d'acció global que després d'una insistent feina aconsegueix algunes passes.

Sense anar més lluny, el 30 d'Octubre de 2009, 153 estats van aprovar a l'Assemblea General de les Nacions Unides una resolució instant a avançar cap a un imprescindible instrument que suposaria un pas de gegant: la creació l'any 2012 d'un Tractat mundial que reguli el comerç d'armes. Sens dubte, en cas d'aconseguir-se, estaríem parlant d'un èxit que fa només 10 anys haguéssim considerat ben utòpic.

Camí d'èxits o miratges?

En un període ben curt, per tant, podem valorar si aquests darrers 13 anys d'avenços en desarmament tenen continuïtat o han estat un bonic miratge.